

Karasjoklista/Sámi eana
Postboks 11
9735 Kárášjohka/Karasjok

Kunnskapsdepartementet
postmottak@kd.dep.no

GULASKUDDAN Bajit oassi - Árvvut ja prinsihpat

Mii háliidat buktit čuovvovaš gulaskuddancealkámuša:

Soaitá leat nu ahte lea buorre ahte sámi ja dáža skuvllas lea okta ja seamma Bajiit oassi, vai dáža servodat ja skuvla maid oažžu ovddasvástádusa oainnusin dahkat sámevuoda ja oahpahit sámi áššiid ja historjjá dáža oahppiide dáža skuvllas.

Muhto oktasaš Bajit osiin lea seammás dehálaš váruhit, ahte sámi árvvut, sámevuodta ja sámi jurddašanmálle ii jávkka dahje hávkka dáža árvvuid, dážavuoda ja jurddašanmálle sisa. Lea danne dárbbášlaš ahte sátni/doaba *nationála* ii geavahuvvo nu ahte sápmelaš ja sámivuodta lea dán doahpaga sisa jávkaduvvon ja čihkkojuvvon. Ovdal go geavahit dušše doahpaga *nationála*, de oaidnit mii, ahte lea dárbbalaš čállit *nationála* nu ahte sámi sátni lea oidnosis: *nationála – daža ja sámi...*

Jus sámi jurddašeapmi, sámivuodta, sámi duodji, sámi bajásgeassin, sámi kultuvra ja sámi árvvut eai leat Bajit oasis oidnosis, muhto *nationála* doahpaga siste, de dát bajit oassi lea mielde hávkadeamis buot daid beliid, mat gullet sápmelažžii, sámi skuvlii, sámi servodahki, sámi kultuvrii ja sámi boahtteáigái.

Bajit oasis berre logahallot maiddái lágalaš vuodđu prinsihpaide, maid vuodul oahpahas berre ordnejuvvot, ON olmmošvuoigatvuodaid julggáštus, mánáid vuoigatvuodaid julggáštus, Ekonomalaš, sosiálalaš ja čuvgehusláš vuoigatvuodáide guoski riikkaidgaskasaš soahpamuš, Eurohpa olmmošvuoigatvuodaid soahpamuš ja doaibmahehttejuvvon olbmuid vuoigatvuodaid soahpamuš ja Vuodđolága prinsihpat buotlágan dásseárvvus ja vuoigatvuodta vealatkeahttaivuhtii.

Lea unnán máinnasupmi das, ahte skuvla galgá doarjut máná ja nuora šaddama nu ahte dásseárvu ii mearkkaš seammaláganin šaddama. Maiddái eat oainne earenoamáš máinnasumi das, ahte skuvla galggašii addit oahppiide doarjaga oahppamis ja fuolahit das, ahte juohke oahppi vuohki oahppat oažžu doarjaga.

Lea dárbu bargat dan ala ahte sápmelaš ja sámi gažaldagat eai šatta mañimužžan daid iešguđet kapihttaliin ja goallostuvvon mañimužžan dego eai livčče oassin dan dáža jurddašeamis dain iešguđet kapihttaliin/osiin, ja ahte sámi oahppit ja oahpahasas ii leat seammá árvosaš go dážas.

1. Oahpahusa árvovuodđu:

Bajit oasis eai leat sámi árvvut čilgejuvvon ja definerejuvvon, ja mii oaidnit ahte lea dárbblaš čielggadit ja oainnusindahkat mat sámi árvvut leat, go dain ii leat seamma definišuvdna go dáža árvvuiguin, dan sivas go sámi árvvut eai leat seamma go dáža árvvut. Bajit oasis lea árvodoaba definišuvnna haga ja dalle lea juohkehačča duohken, gii bajit oasi lohka ja geavaha beaivválaš barggus, čielggadit maid árvodoaba mearkkaša ja sisttisdoallá. Mii oaidnit dehálažžan ahte galgá leat oktasaš áddejupmi sámi árvvut doahpagis. Ii galgga leat nu ahte skuvllat, ovttaskas oahpaheaddjit dahje báikkálaš dásis tulkojit sámi árvvuid iešguđet láhkai, ja mii oaidnit maid dárbblašžan defineret, mat immateriálalaš (eai materiálalaš) árvvut leat, go dat árvvut leat dehálaččat sámeservodagas. .

Lea maid dárbu ahte sámi luondduáddejumi oahpaheapmi ja árbevirolaš máhtolašvuohta bohtá oidnosii Bajit oasis, ja maid muđui oahppoplánabuvttus, iige dušše fágaplánaid vuolde, ja ahte árbevirolaš máhtolašvuohta deattuhuvvo olles oahppanmannolagas. Dás lea sáhka máhtolašvuođafievrrideamis, mii lea áibbaš dehálaš sámi kultuvrra ja eallinvuogi ovddideamis ja seailuheamis, ja nu leage dehálaš ahte sámi luondduáddejupmi ja árbevirolašmáhtu eaba dušše namuhuvvo árvun.

1.1. OLMMOŠÁRVU

Mii oaidnit ahte berre váldit mielde: “Sápmelaččaid vuoigatvuođaid dorvvasteami dihte váldojuvvo lassin vuhtii ON eamiálbmogiid vuoigatvuođaid julggáštus

“Juohke oahppis lea vuoigatvuohta buorre oahpahussii ja skuvlabarggus lihkestuvvamii”.

- Kultuvrralaš mánngabealatvuohta riggodahkan oahpahus doarju ahtanuššat oahppiid iežaset kultuvraidentitehta ja šaddat aktiivvalaš doaimmin iežaset kultuvrras ja servošis ja beroštit eará kultuvrrain
- KULTUVRRALAŠ MÁNNGABEALATVUOHTA JA GIELLADIÐOLAŠVUOHTA, lea hui dehálaš:

“Skuvla lea oassi mánngabealat servodagas, mas báikkálaš ja globála latnjastet”. Searvvuš atná árvvus ja atná ávkin riikka kulturárbevieru ja gielaide ja ... mánngabealatvuođa. Dat buktá oidnosii sámekultuvrra ja eará minoritehtaid kultuvrra”. “Servošis dovddastuvvo, ahte vuoigatvuohta iežas gillii ja kultuvrii lea vuođđovuoigatvuohta”.

1.2 Kultuvra, identitehta ja girjáivuohta

Lasihit nuppi teakstaoassái cealkka oasi - *ja mii sudje immateriálalaš kulturárbbi*

Oahpahus galgá addit ohppiide historjjálaš ja kultuvrralaš máhtu ja gullelašvuođa, ja galgá seammás rahpat uvssaid máilbmái ja boahhteáigái. Kristtalaš ja humanisttalaš árvvut ja árbevierut leat dehálaš oassi riikka oppalaš kulturárbbis, ja das lea leamaš dehálaš rolla servodaga hábmemis, ja mii sudje immateriálalaš kulturárbbi.

Rievdadit nuppi teakstaoasi loahpa:

Dán cealkaga Sámi kulturárbi lea maiddá oassi Norgga kulturárbbis. ferte rievdadit go sámi kulturárbi ii leat oassi dáža kulturárbbis. Sámi kulturábi lea iešheanálaš ja nu galgá maid boahhte áiggis leat.

Evttohus ođđa cealkagiid: **Sámi kulturárbi ja dáža kulturárbi leaba dássálágái servodagas.**

Dát árbi lea ovdánahtton historjjá čađa. Dat lea leamaš vuolggasadjin stivrenvuohkái ja olu árvvuide ja kultuvrralaš árbevieruide mat veahkehit čohkket riikka álbmoga. ~~Sámi kulturárbi lea maiddá oassi Norgga kulturárbbis.~~ Sámi kulturárbi ja dáža kulturárbi leaba dássálágái servodagas.

Goalmát teakstoassi:

Fertet váruhit ahte sátni **nationála kulturárbi** ii geavahuvvo nu ahte sámi oassi láhppo/hávká dan nationála kulturárbbi doahpaga sisa, ja nu ii berre dát doaba/sátni geavahuvvot nu ahte daddjo čielgasit ahte sámi kulturárbi lea ovttaadássásaš: **nationála – dáža ja sámi - kulturárbi** Ferte muitit ahte Sámi kulturárbi ii leat báikkálaš kulturábi.

Ođđa cealkka: *Ipmárdus báikkálaš, **nationála – dáža ja sámi-** ja riikkaidgaskasaš **kulturárbbis** lea dehálaš oahppi oahppahábmemei ja identitehtaovdánahttimii.*

*Máhttu historjjá, kultuvrra ja árbevieru birra ja iešguđet rávnnjádagaid ja kulturárbevieruid ovttaadoaimmama birra nanne ohppiid identitehtaovdáneami ja kultuvrralaš áddejumi, ja dat duddjo gullevašvuođa servodahkii. Oahpahusas galget oahppit ovdánahttit sihke oktasaš kultuvrralaš referánssaid, ja áktejumi ja gierdavašvuođa iešguđetláganvuhtii. Ipmárdus báikkálaš, **nationála** ja riikkaidgaskasaš **kulturárbbis** lea dehálaš oahppi oahppahábmemei ja identitehtaovdánahttimii.*

Njeljät teakstoassi:

Dán feret rievdadit **Oktasaš giela...**, go oktasaš giela ovdánahttin lea veadjetmeahtun. Dás ferte muitit ahte sámegeiella lea ovttaadássásaš dárogeiellain.

*Oahpahus galgá sihkkarastit ahte oahppit šaddet oadjebas giellageavaheaddjit, ahte ovdánahttet iežaset gielalaš identitehta, ja ahte sáhttet geavahit giela jurddašit, duddjot oaivila ja čatnat oktavuodaid earáide. **Oktasaš giela** ovdánahttin lea servodaga doaimmama eaktun. Seammás addá gielalaš girjáivuohta buot ohppiide mávssolaš hávjáneami albmánahttinvuogiiguin, ideaiguin ja kultuvrralaš árbevieruiguin mat riggoahttet buohkaid oahppama ja ovdáneami skuvlaservodagas.*

1.4 Hábmeneallu, ángiruššan ja suokkardanhállu

Nubbi teakstoassi:

Ferte lasihit sáni *duodji* go dat leat dehálaš oassi sámi kultuvrras ii sáhte hilgojuvvot Bajit oasis go lea nu nana oassi sámevuodas ja servodat eallimis.

*Servodaga ovdánahttet olbmot geain leat hábmene- ja hutkáivuođanávccat gávdnat čovdosiid sihke praktihkalaš ja teorehtalaš čuočmaide. Ohppiid galgá movttiidahttit hábmene ja čájehit ángiruššama ja suokkardanhállu. Riikkaidgaskasaš perspektiivvat ja ovttaabargu leat inspirašuvnna ja ángiruššama dehálaš gáldun. Dat arvvosmahtta ođđa ideaid, dáidduid álggahit ja duohtandahkat ideaid. Oahppit, geat ohppet hábmeneaddji surggiid birra nugo dutkan, kultuvra, **duoji**, dáidda ja fidnohusen, ovdánahttet dáidduid geavahit máhtu ja gálggaid almmuhit vásáhusaid, gávdnat vástádusaid gažaldagaide ja čoavdit váttisvuodaid.*

1.6 Demokratiija ja mielváikkuheapmi

Njealját teakstaoassi:

Sihkkut sáni *Norgga*

Sániid dego *Norgga servodahkii* berre garvit čállimis Bajit oasis, go sámiid beroštumiid ja áddejumi goziheami oktavuodas lea dehálaš garvit sániid mat leat áddemis ahte sáme servodat lea seamma go norgga servodat.

Norgga-servodahkii searvan mearkkaša áktet ja doahttalit demokrátalaš vuodđoárvvuid nugo ovttaárvosašvuoda, dásseárvvu, lotnolas áktema, gierdavašvuoda, ovttaskas olbmo osko- ja cealkinfriddjavuoda ja friddja válllejumiid.

2.4 Vuodđogálggat

Oaidnit ahte vihtta gálgga mat leat dálá oahppoplánas joatkašuvvet bajit oasis. Mii oaidnit praktihkalaš gálggaid dárbbalaš oassin dan ođđa bajit oasis, ja dáhtut praktihkalaš gálggaid lasihuvvojit guđát gálgan. Dát gálggat leat dehálaččat fidnofágaohppiide seammás go leat dehálaš gálggat sámi árbevirolaš bargguin ja sámi duojsis.

2.4. 2.6.2. Demokratiija ja borgárvuohta

- nuppi bihtá álggus 2. cealkaga lohppii

BERREŠII dadjat maid nu maddái soabalašvuoda mearkkašumi birra buorre eallimii ja ahte oahpahit vuhtiiváldit maddái minortehta oainnuid.

3.1 Láhččin ovttaskas oahppái

Čihččet teakstaoassi:

Lasihit ođđa cealkaga: *Sámi njálmmálaš máhttofievrrideami ja bagadeapmi ferte árvvusin atnit.*

*Skuvlla ja ruovttu ovttaska bargu galgá nannet ovttaskas oahppi oahppama ja ovdáneami, ja skuvllas lea váldoovddasvástádus álggahit ja ordnet ovttaska barggu. Váhnemat ja fuolaheaddjit leat mánáid ja nuoraid deháleamos fuollaolbmot, ja sis lea dehálaš máhttu man skuvla sáhtta geavahit doarjut oahppi oahppahábmenproseassas. *Sámi njálmmálaš máhttofievrrideami ja bagadeapmi fere árvvusin atnit**

Karášjohka/Karasjok 12.06.17

Dearvvuodaiguin

Sissel Gaup

Sign.

Jodíheaddji/leder

Karasjoklista/sámi eana